

DEVIJACIJE

M.Montessori, The Secret of Childhood, 1972.

Iskustvo pokazuje da usled **normalizacije** dolazi do iščezavanja mnogih infantilnih osobina, ne samo onih koje doživljavamo kao mane već takođe i onih koje svrstavamo među vrline. Među osobinama koje nestaju nisu samo neurednost, neposlušnost, lenjost, pohlepa, egoizam, svadljivost i nestabilnost, već i takozvana "kreativna mašta", opčinjenost pričama, vezivanje za pojedince, igranje, pokornost. Takođe, ovde su obuhvaćene i naučno ispitane osobine koje se povezuju sa detinjstvom, npr. imitiranje, radoznalost, nestalnost, povodljivost i kolebljiva pažnja. Nestajanje ovih infantilnih karakteristika ukazuje na to da prava priroda deteta do sada nije bila shvaćena. Univerzalnost ove činjenice je frapantna, iako se ne radi o potpuno novom saznanju budući da je dvostruka priroda čoveka poznata još od najranijih dana.

Osobu na pogrešnu stranu može odvesti nešto što je u suštini prilično beznačajno. U pitanju je nešto što neprimećeno gamiže ispod plašta ljubavi i podrške, a zapravo je slepilo odraslih čiji nesvesni egoizam može imati zaista dijabolični uticaj na dete. Ipak, deca se neprestano rađaju i uvek u sebi nose **neiskvareni plan** prema kojem treba da se normalno razvijaju.

Ukoliko bi detetov povratak normalnom, prirodnom, stanju bio povezan samo sa jednim specifičnim faktorom, onda bi to bila usredsređenost na određene fizičke aktivnosti koje ga povezuju sa spoljašnjom realnošću. Zato možemo zaključiti da postoji samo jedan jedini izvor svih njegovih devijacija – dete naime nije u stanju da aktualizuje izvorni plan razvoja zbog neprijateljskog okruženja u formativnom periodu, kada potencijalne energije treba da se razvijaju kroz proces otelovljenja.

Fuge

Koncept otelovljenja može poslužiti kao vodič za interpretiranje devijantnih osobina: telesna energija mora biti otelovljena u **kretnjama** tako da može dovesti do formiranja celovite ličnosti. Ukoliko se celovitost ne postigne, bilo zbog predominacije odraslih, bilo zbog njihove nezainteresovanosti za dete, dva bitna faktora, telesna energija i kretanje, razvijaju se odvojeno i „osoba biva razjedinjena“. Budući da u prirodi ništa nije stvoreno ni razoreno, detetove telesne energije će se ili razviti onako kako bi trebalo ili će poći u pogrešnom smeru. Do devijacija najčešće dolazi kada ove energije izgube svoju svrhu i besciljno tumaraju. Svest, umesto da se izgrađuje kroz hotimične fizičke aktivnosti, tada beži u fantazije.

Ako um ne uspe da pronađe nešto na čemu može da radi, biće apsorbovan u predstave i simbole. Deca koja su savladana ovim poremećajem, nemaju mir. Ona su nesavladiva i živahna, ali bez ikakvog cilja. Započeće neku aktivnost samo da bi je potom ostavila nedovršenom pošto ih energije usmeravaju ka različitim stvarima i nedostaje im sposobnost zadržavanja pažnje. Odrasli, bilo da kažnjavaju, bilo da strpljivo tolerišu zabludele i jogunaste ispade ove dece, u stvari podržavaju i ohrabruju njihove fantazije tumačeći ih kao kreativne sklonosti detinjeg uma. Frebel je izumeo mnogo igara koje podstiču razvoj detetove imaginacije mimo ovih principa. Dete se ohrabruje da vidi konje, zamkove ili vozove u ciglama i kockama koje slaže na različite načine. Detinja imaginacija može dodati simboličko značenje bilo kojem predmetu, ali um na taj način stvara samo fantastične obmane. Kvirga postaje konj, stolica tron, kamen avion. Dete dobija igračke kojima može da se igra, ali one proizvode opsene i **ne omogućavaju realan i produktivan kontakt sa realnošću**. Igračke čine nesvrhovito okruženje i, zbog toga, ne obezbeđuju nikakvu stvarnu mentalnu usredsređenost već samo iluzije. Mogu podsticati detetovu aktivnost poput dotoka vazduha koji rasplamsava žar sakriven ispod pepela. Ali,

kao što će takav plamen vrlo brzo zgasnuti, tako će i igračka uskoro biti odbačena. Pa ipak, igračke su jedini odušak koji roditelji imaju da ponude detetovoj voljnoj aktivnosti, poput daška vazduha koji rasplamsava majušni plamen sakriven u njihovim igračkama, i uvereni su da je dete u igračkama pronašlo svoju sreću.

Bez obzira na to što se dete vrlo brzo zasiti svojih igračaka i pokvari ih, ovo ubeđenje i dalje preovladjuje; odrasli su naučeni da budu velikodušni i da dete izdašno obasipaju takvim poklonima. Igranje sa igračkama je jedina sloboda koju svet garantuje detetu, umesto da u ovom dragocenom periodu života **polože temelje višeg života**.

„Razjedinjenom“ detetu ovog tipa nedostaju red, spretnost i disciplina ali, budući da je veoma inteligentno, njega cene, posebno u školi.

U okruženju koje im mi obezbeđujemo, deca odmah **biraju neki zadatak**. Uzbudljive fantazije i nemirne kretnje prestaju, a deca se spokojno suočavaju sa realnošću i počinju da se **usavršavaju kroz rad**. Postaju normalna deca. Besciljne aktivnosti dobijaju usmerenje. Njihove ruke i noge postaju instrumenti uma koji žudi da spozna realnost okruženja i prodre u nju. Besciljna znatiželja sada je zamenjena **potragom za znanjem**. Psihoanalitičari su briljantno uvideli i opisali patološki razvoj imaginacije i preterano interesovanje za igru kao „psihičku fugu“.

„Fuga“ je vrsta bekstva. **Bekstvo u igru i svet fantazije** često prikriva razjedinjenu energiju. Predstavlja podsvesni otpor ega koji beži od patnje ili opasnosti skrivajući se iza maske.

Odbrane

Učitelji znaju da deca sa preterano razvijenom maštom nisu najbolji učenici, kao što bi se dalo pretpostaviti. Naprotiv, njihova postignuća su **mala ili čak potpuno izostaju**. Uprkos toj činjenici, nikome ne pada na pamet da je problem u tome što je pažnja ove dece razjedinjena. U stvari, naučeni smo da mislimo kako veliki kreativni umovi nisu u stanju da se bave praktičnim stvarima. Ipak, činjenica da razjedinjeno dete ne može da kontroliše svoje misli niti da razvija mentalne snage onako kako bi trebalo, očigledna je indikacija za to da se radi o manje inteligentnom detetu. Do slabljenja detetovih intelektualnih snaga dolazi se ne samo kada mu um beži u svet iluzija već i kada se iz nekog razloga **obeshrabri** pa izlaz traži u povlačenju u sebe. U proseku, nivo inteligencije običnog deteta niži je u poređenju sa normalizovanim detetom. Budući da su im energije pogrešno usmeravane, oni su poput deteta sa polomljenim kostima kojem je potrebna specijalna pomoć kako bi ponovo steklo fizičku spremnost. Ali, umesto da se primeni delikatan tretman korekcije psihičkih poremećaja i unapređenja intelektualnog razvoja, decu često pritiskaju. Razjedinjeni um ne može se korigovati putem prinude i svaki takav pokušaj će izazvati određenu psihološku reakciju.

Često se nemarnost i neposlušnost ne prepoznaju kao spoljašnje manifestacije mehanizma psihološke odbrane. Radi se o **nevoljnom mehanizmu psihološke odbrane** koji nesvesno remeti recepciju i razumevanje ideja koje dete unosi iz spoljnog sveta. Reč je o fenomenu koji su psihoanalitičari opisali kao „psihološku odbranu“. Učitelj bi trebalo da bude u stanju da prepozna ovaj problem. Koprena pada na detetov um tako da je ono sve manje osetljivo. Putem ovog mehanizma odbrane duša nesvesno kaže, „Ti pričaš, ali ja ne slušam. Ti nastavljaš da ponavljaš, ali ja te ne čujem. Ne mogu da izgradim vlastiti svet pošto sam previše zauzeta podizanjem zida kako bi te zadržala napolju“.

Ukoliko odbrane ovog tipa predugo traju, dete će se ponašati kao da je izgubilo sposobnost korišćenja prirodnih moći. Više se ne postavlja pitanje dobre ili loše volje. U

stvari, učitelji koji su suočeni sa ovakvom decom smatraju da se radi o problemu ispodprosečne inteligencije i nesposobnosti savladavanja određenih vrsta zadataka iz aritmetike i gramatike.

Ako inteligentno dete podigne psihološke odbrane u vezi sa brojnim predmetima ili čak učenjem uopšte, smatraće ga glupim; a ukoliko isti razred ponavlja nekoliko puta, smatraće ga mentalno retardiranim. Kao po pravilu, psihološke odbrane nisu jedina teškoća; tu su i spoljašnje odbrane koje psihoanalitičari definišu kao „**odbojnost**“. Prva vrsta odbojnosti tiče se određenog nastavnog predmeta, zatim učenja uopšte, pa odbojnost prema školi, učitelju, i na kraju, prema vršnjacima. Više nema prostora za ljubav i srdačnost, dete se plaši škole i u potpunosti se otuđuje.

Veoma često se dešava da ljudi kroz ceo život nose psihološke odbrane koje su podigli u detinjstvu. Primer za to je **odbojnost prema matematici** koja se može zadržati tokom celog života. Ne samo da nisu u stanju da je savladaju, već im i samo pominjanje matematike izaziva osećanje teškoće i brige, te odbojnosti. Isto se može desiti i sa drugim nastavnim predmetima. Jednom prilikom sam upoznala mladu, inteligentnu ženu koja je pravila zaista neprimerene greške u spelovanju, pogotovu kad se imaju u vidu njen uzrast i poreklo. Svaki pokušaj da se to ispravi pokazao se neuspešnim. Kao da su se greške sve više umnožavale. Čak se i čitanje klasičnih dela pokazalo nedelotvornim. Međutim, jednog dana ova devojka me je potpuno prenerazila divnim i tačim pisanjem. Ne mogu ovde da do u detalj iznosim ceo slučaj, ali jasno je da je ona i ranije znala da se pravilno izrazi. Međutim, neka sila je prikrivala tu sposobnost, a jedino što je izbijalo na videlo bila je zbrka grešaka.

Lečenje

Može se postaviti pitanje koja je od ove dve vrste devijacija teža, fuge ili odbrane. U našim normalizujućim školama pokazalo se da su fuge, koje su u vezi sa igranjem ili begom u fantaziju, lakše za lečenje. Razloge za to možemo sagledati komparativno. Ukoliko neko beži iz određenog mesta to je zbog toga što tamo ne pronalazi ono što mu je potrebno; s druge strane, uvek se može vratiti ako se okruženje iz koga je utekao promeni.

U stvari, u našim školama se često uočavaju veoma **brze promene** kod dece sa poremećenim i nasilnim ponašanjem. Utisak je kao da se gotovo odmah vraćaju iz udaljenih krajeva u kojima su boravili. Ne samo da se menjaju njihove poremećene radne navike, već dolazi i do dublje promene usled postignutog mira i zadovoljenja. **Devijacije spontano iščezavaju**. Deca prolaze kroz prirodni preobražaj, a ako ne uspeju da se oslobode devijacija, onda će ih one pratiti kroz ceo život. Mnogi odrasli koji su u detinjstvu imali plodnu imaginaciju, u realnosti imaju samo maglovita osećanja spram okruženja i potčinjeni su čulnim utiscima. Takve osobe odlikuje imaginativni temperament. Nedostaje im **doslednost**, ali uvek su spremni da se oduševе svetlošću, nebom, bojama, cvećem, pejzažima, muzikom; imaju sentimentalni i romantični pogled na život.

Međutim, oni **ne poseduju prava znanja** o svetlosti koja ih toliko oduševljava. Zvezde koje ih tako nadahnjuju ne uspevaju da im zadrže pažnju dovoljno dugo da bi stekli ma i najmanje znanje o astronomiji. Pokazuju sklonost ka umetnosti, ali to nikuda ne vodi pošto im nedostaje istrajnost za sticanje bilo kakvih tehničkih veština. Kao po pravilu, ne znaju šta da rade sa rukama. Niti ih mogu držati mirno, niti ih umeju uposliti. Nervozno dodiruju predmete, a često ih i lome. Odsutno kidaju cveće koje im se dopadne. Niti su sposobni da stvore išta lepo, niti su u stanju da stvore srećan život. Ne umeju da otkriju poeziju koja je skrivena u postojećem svetu. Ukoliko im niko ne pomogne, oni su izgubljeni, budući da svoje greške i organske slabosti smatraju znakom svoje savršenosti. Ove mane koje se kasnije mogu razviti u brojna **psihička oboljenja**, svoje poreklo vuku iz prvih godina

života kada ovakva vrsta osiromašenja dovodi do poremećaja koji su u početku neprimetni. Prepreke je, s druge strane, veoma teško prevladati, čak i ukoliko se prepoznaju u tom ranom uzrastu. Podignuti unutrašnji zid zatvara duh i skriva ga pred svetom braneći se protiv njega. Iza tih višestrukih odbrana odvija se skrivena drama, budući da je **duša odsečena od svega lepog što se napolju nalazi i što bi moglo biti izvorište njene sreće**. Bavljenje znanjem, tajne nauke i matematike, fascinantni šarm muzike – sve su to „neprijatelji“ za čoveka koji se izolovao. Njegove prirodne energije su pervertirane tako da zamračuju i skrivaju sve što bi moglo postati predmetom interesovanja i ljubavi. Umesto da pripremi dete za to da pronađe svoje mesto u svetu, učenje izaziva zamor i odbojnost prema svetu.

„Odbrana“ je izuzetno sugestivna reč. Nagoni nas da pomislimo na metode odbrane od bolesti koje su se primenjivale u vreme kada ljudi još uvek ništa nisu znali o higijeni. Muškarci i žene su izbegavali kontakt sa svežim vazduhom, vodom i suncem. Zatvarani su iza zidova do kojih nije dopirala sunčeva svetlost. Prozori su bili zatvoreni i danju i noću, bez obzira na to što su ionako bili mali i nedovoljni za odgovarajući protok vazduha. Od glave do pete su zamotavani u tešku, slojevitu odeću, poput ljuski crnog luka, i tako su onemogućavali disanje pora na koži. Okruženje u kojem su boravili bilo je usmereno protiv života samog.

Ali, i u društvu postoje aspekti koji nas takođe nagone da pomislimo na odbrane. Zašto se **ljudi zatvaraju jedni od drugih** i zbog čega se porodice drže na odstojanju, sa osećanjem odbojnosti prema drugima? Porodice se ne osamljuju da bi unutar vlastitog kruga tražile sreću, već da bi se **izolovale** od ostalih. Zidovi se ne podižu da bi se zaštitila ljubav. Odbrane porodice čine zatvoreni i nepremostivi zidovi, čvršći od onih od kojih je izgrađena kuća u kojoj žive i, na taj način, predstavljaju stvarne barijere koje ljude dele na socijalne kaste i nacije.

Nacionalne barijere nisu podignute da bi se izolovala jedna ujedinjena i homogena grupa te da bi se obezbedila njena sloboda i zaštita. Ova žudnja za izolacijom i odbranom dovodi do **osnaživanja granica** koje već od ranije postoje između nacija i koje sprečavaju razmenu ljudi i dobara.

Ali, ako se **civilizacija razvija kroz međusobnu razmenu roba i ideja**, šta se onda krije iza ovog nedostatka poverenja? Da možda i nacije ne pate od psiholoških odbrana kao produkata patnje i nasilja? Bol i tuga postaju organizovani, a patnja je toliko intenzivna da život nacija mora da se povuče iza ograda koje su još užasnije i dublje.

Vezivanje

Neka deca toliko odstupe od svoje prirode i psihičke energije im oslabe do te mere da nisu u stanju da se odupru uticaju odraslih. **Vezuju se za odrasle osobe** i, umesto da se bave vlastitim aktivnostima, imitiraju odrasle pa na taj način postaju krajnje zavisna od njih. Nedostatak vitalne energije, iako toga nisu svesna, stvara kod njih sklonost ka plakanju. Stalno se na nešto žale; budući da pate, kod njih se stvara **sklonost ka preosetljivosti i razdražljivosti**. Uvek im je dosadno i, premda toga nisu svesna, oslanjaju se na druge tj. na odrasle, budući da sama nisu u stanju da prevladaju dosadu koja ih muči. Lepe se za druge kao da im sam život od njih zavisi. Uvek traže da se neko sa njima igra, da im priča priče, peva i da ih nikada ne ostave same. Odrasli postaju pravi robovi ove dece. Premda izgleda kao da između dece i odraslih postoji duboko razumevanje i privrženost, oni su u stvari upecani u istu mrežu. Ova deca **neprestano pitaju „zašto“**, pa se čini kao da žude za znanjem. Ali, ako ih pažljivije osmotrimo, videćemo da oni ni ne saslušaju odgovor koji im se pruža već da jednostavno nastavljaju da nižu nova pitanja. Ono što se na prvi

pogled može učiniti kao radoznalost, u realnosti je način da pored sebe zadrže osobu koja im je neophodna kao podrška.

Spremno će odustati od vlastite aktivnosti i pokoriti se ma i najneznatnijem nalogu odraslih, koji će opet, sa svoje strane, smatrati da je lako udovoljiti ovom krotkom detetu. Ali, tu se krije užasna opasnost jer će dete zbog toga upasti u apatiju koja će se posle tumačiti kao lenjost ili tromost.

Odrasli su zadovoljni takvim stanjem sve dok ih dete ne ometa u njihovim vlastitim aktivnostima. A time se samo naglašava ozbiljnost ove devijacije. Lenjost je **duhovna bolest**. Može se uporediti sa slabošću osobe koja je ozbiljno obolela. Ona je krajnja manifestacija slabljenja vitalnih, kreativnih energija. Ukoliko se ovo ne prepozna, odrasli će sa svojom jalovom pomoći i hipnotičkim uticajem i sam postati dete i time će onemogućiti detetov razvoj.

Posedovanje

Kod veoma male kao i kod normalizovane dece, postoji prirodna sklonost ka korišćenju različitih vlastitih sposobnosti. Nisu ravnodušni prema okruženju već prema njemu osećaju **duboku ljubav**. Oni su poput gladne osobe koja je u potrazi za hranom. Ova žudnja za nečim što će zadovoljiti telesnu potrebu nije produkt mišljenja. Na primer, nećemo reći: „Prošlo je dosta vremena od kada sam poslednji put jeo; ako ne budem jeo, neću biti u stanju da povratim snagu i ostanem u životu. Stoga, moram pronaći nešto hranljivo za obrok“. Ne, glad je sličnija vrsti bola koji nas neumitno pokreće ka hrani. Na sličan način, **dete je gladno okruženja**. Dete traži ono što će mu nahraniti duh, i tu hranu pronalazi u **aktivnosti**.

Kao što nam novorođeno dete „omogućava da uživamo u spiritualnom mleku“, ovaj nagon, ova ljubav prema okruženju urođena je svakom čoveku. Ne bi bilo tačno reći da dete strasno voli svoje okruženje budući da strast odlikuje impulsivnost i kratkotrajnost. Ispravnije bi bilo reći da se radi o nagonu ka „vitalnom iskustvu“. Nagon koji se nalazi iza detetove ljubavi prema okruženju podstiče ga ka neprestanoj aktivnosti. Vatra koja gori u njemu može se uporediti sa toplotom koja se u telu generiše putem kiseonika iz vazduha. Aktivno dete ostavlja utisak čoveka koji živi u odgovarajućem okruženju odnosno u okruženju koje doprinosi njegovom samoostvarenju. Ukoliko takvo okruženje ne postoji, detetov psihički život se neće razviti, a ono će ostati slabo, zatvoreno i odvojeno od sveta. Takvo dete postaje zagonetka. Ono je bespomoćno, odvojeno od izvora, dosadno je, mušičavo i asocijalno.

Ukoliko dete ne pronađe podstrek za aktivnosti koje će doprineti njegovom razvoju, onda će ga privlačiti „stvari“ i želja za njihovim posedovanjem. Uzeti i zadržati neku stvar je jednostavno i ne zahteva veliko znanje i ljubav. Tako se detetova energija razjedinjuje. Kada ugleda zlatni sat takvo dete će reći, „Želim to“, bez obzira na to što ni ne ume da se služi satom. Ali, i drugo dete će odmah zavikati, „Ne, ja to želim“, i počinje svađa oko sata, pri čemu se može dogoditi da predmet želje bude uništen. Na ovaj način pojedinci počinju međusobno takmičenje i uništavanje predmeta koje žele da poseduju.

Praktično sve moralne devijacije vuku poreklo iz ovog prvog koraka u kojem se razlučuju ljubav i posesivnost. Onaj ko načini takav izbor, nadalje kreće jednim od dva moguća puta. Detetove prirodne energije pružaju se poput pipaka oktopoda koji hvataju i **uništavaju predmete** koje tako strasno želi. Osećanje posedovanja ga čini čvrsto vezanim za stvari i dete ih brani kao da je u pitanju vlastiti život. Snažno i aktivno dete brani svoje posede tako što odbija napade druge dece koja bi da ih preotmu. Ovaj tip dece, budući da žele iste predmete, neprestano se glože. To izaziva bolne reakcije – surove emocije i prepirke oko

tričarija. Takve svađe **ne bi trebalo olako shvatiti**. Tu je nešto iščašeno i tamno, a trebalo bi da bude svetlo; detetove prirodne energije su razjedinjene. Poreklo posesivnosti je unutrašnje zlo i nema nikakve veze sa spoljašnjim predmetima.

Deo moralnog vaspitanja tiče se podsticanja dece na **nevezivanje za materijalne stvari**. Osnov toga je u poštovanju tuđeg vlasništva. Ali, kada dete stigne do te tačke, ono je već prešlo most koji ga deli od dubokog unutrašnjeg života i u tome je razlog zbog kojeg se tako žudno okreće ka spoljašnjim stvarima. U dete je već duboko prodrta ta želja i time je postala deo njegove prirode.

Dete povučenog temperamenta takođe se okreće ka tričavim materijalnim predmetima. Ova deca, međutim, na drugačiji način poseduju stvari. Ona nisu sklona prepirkama i obično se ne nadmeću sa drugom decom. Više su sklona **gomilanju i prikriivanju stvari**. Oni se uče da budu sakupljači ali stvari ne sakupljaju s ciljem da ih klasifikuju u racionalne kategorije. Sakupljaju sasvim različite stvari koje nemaju nikakve međusobne veze. Mentalno oboleli odrasli, ali i delinkventa deca, imaju iracionalnu maničnu sklonost sakupljanja pa džepove pune različitim bezveznim i različitim predmetima. Deca slabe volje i povučenog karaktera odaju se sličnim aktivnostima ali njihove navike gomilanja stvari se smatraju normalnim. Ako bi pokušali da im oduzmemo neku njihovu stvar, zauzeli bi svoj najbolji odbrambeni gard.

Psiholog Adler je dao zanimljivo tumačenje ove navike sakupljanja. Uporedio ju je sa **gramzivošću odraslih**, zamecima koji se mogu uočiti još u najranijem uzrastu. Čovekovo vezivanje za brojne predmete kao i opiranje da se od njih odvoji čak i onda kada mu više ničemu ne služe toliko je štetno da može dovesti do poremećaja bazične ravnoteže. Najčešće, roditelji su zadovoljni kada vide kako njihova deca štite vlastitu svojinu. Na to gledaju kao na deo ljudske prirode i važan faktor društva. Ljudi uglavnom prepoznaju decu koja su sklona posedovanju i gomilanju stvari.

Žudnja za moći

Sledeća devijacija koja je povezana sa posedovanjem je žudnja za moći. Moć se može prepoznati u **nagonu za dominacijom** pa, shodno tome, u sticanju poseda koji pripadaju spoljašnjem svetu kroz ljubav prema okruženju. Ali kada se, umesto da bude prirodni rezultat psihičkog razvoja, ova moć svede na puku žudnju, onda dovodi do razjedinjenja. Devijantno dete odrasle vidi kao savršeno moćna bića kojima je sve na raspolaganju. Takvo dete smatra da će i njegova vlastita moć biti veća ukoliko bude delovalo kroz tog odraslog. Počinje da **iskorišćava odraslog** tako da za sebe pribavlja mnogo više nego što bi samo ikada moglo. Ovakav tok sasvim je razumljiv i, malo po malo, svako dete se zarazi njime, pa se smatra nečim uobičajenim premda teško ispravljivim. Radi se o klasičnoj dečjoj smicalici. Nema ničega što je tako prirodno i razborito kao kada slabo i bespomoćno dete otkrije da može imati koristi od druge, moćnije, osobe pa to počne i da iskorišćava.

Dete počinje da postavlja zahteve koji nadmašuju ono što odrasla osoba smatra ispravnim. Njegove želje, u stvari, **nemaju granicu**. Za imaginativno dete odrasla osoba je svemoguća i u stanju je da ispuni sve njegove čudne i nestalne želje. Ovakav stav svoje puno ostvarenje nalazi u bajkama koje su sasvim po dečjem ukusu. Dečje nerazgovetne želje tako su divno opisane u tim imaginarnim pričama. Onome ko upozna vile, otvara se mogućnost sticanja neslućenog bogatstva i moći, daleko većih od uobičajenih. Postoje dobre vile i loše vile, lepe i ružne. Nalaze se među siromašnima isto kao i među bogatima, u šumi i u začaranim zamkovima. One su projekcije imaginacije deteta koje živi među odraslima. Ima vila starih poput bake, ali i mladih, divnih vila poput mame. Neke vile su u dronjcima dok su druge obučene u svilu i zlato, na isti način kao što ima siromašnih ili

bogatih majki koje se elegantno odevaju, ali je svima zajedničko to što umeju da razmaze svoju decu.

Odrasla osoba, bez obzira na to koliko visoku ili nisku poziciju zauzimala, prema detetu je uvek moćno biće. Očarano pričama, dete počinje da iskorišćava odraslog. Odrasli se u početku raduje i oduševljen je što je u stanju da usreći dete. No, ovaj ustupak nužno vodi ka **jadu**. Prvo će mu pomagati da opere ruke, a kasnije će morati da plati zbog popustljivosti pred detetovim zahtevom. Nakon prve pobede dete će tražiti da se to ponovi i, što odrasli bude više popuštao, dete će više tražiti. Naposljetku će se iluzija o odraslom koji zadovoljava detetove želje rastočiti u **ogorčenost**. Budući da je materijalni svet strogo limitiran, a imaginacija ne poznaje ograničenja, na kraju dolazi do sudara i žestoke borbe. Dečja čudljivost postaje kazna za odraslog koji odjednom uviđa svoju grešku te zaključuje: „**Razmazio sam dete**“.

Čak i poslušno dete ima svoje načine za osvajanje. Svoje pobede odnosi uz pomoć osećanja privrženosti, suza, preklinjanja, melanholičnog izgleda pa i prirodnog šarma. Odrasli može povlađivati ovakvom detetu sve dok više ništa ne ostane, a onda će nastupiti osećanje ozlojeđenosti koje vodi do svih vrsta devijacija. Odrasli se vraća pameti i shvata da je njegovo vlastito ponašanje izazvalo poremećaj kod deteta pa počinje **da traži načine da ispravi grešku**.

Ali, jasno je da ništa ne može ispraviti dečju čudljivost. Ni ukor ni kažnjavanje nisu delotvorni. To bi bilo kao da nekome ko ima groznicu i nalazi se u delirijumu govorite da bi trebalo da se oseća bolje i pretite mu batinama ukoliko mu se temperatura ne spusti. Ne, odrasli **nije razmazio dete prekorevajući ga, već ometajući mu razvoj** i postupajući tako da njegov prirodni razvoj krene na pogrešnu stranu.

Kompleks inferiornosti

Nesvesno, odrasli pokazuje **nepoštovanje** prema detetu. Premda otac može smatrati da je njegovo dete divno i savršeno i usađuje mu osećanja ponosa i vere u budućnost, skrivena težnja ga primorava da se ponaša kao da je dete „prazno“ i „loše“ i da ga je stoga potrebno ispuniti i korigovati. Ovaj ne sasvim svesni stav stvara prezir prema detetu. Na slabo dete gleda sa visine, kao da bi trebalo da mu bude ravno i da mu uzvratiti onako kako je on to zamislio. Ne ustručava se da pred detetom obelodani osobine kojih bi da se stideo u društvu odraslih. Iza zatvorenih vrata, njegova pohlepa, samovolja i krinka roditeljskog autoriteta neprestano slamaju dečji ego. Recimo, kada ugleda dete kako nosi čašu sa vodom, strepi da će polomiti čašu. Kad god se takva osećanja jave, on će na čašu gledati kao na dragocenost i oteće je iz ruku deteta. Može biti veoma bogat i voljan da svoj imetak višestruko uveća, može želeti da mu sin bude još bogatiji od njega. Ali, u tom trenutku **čaša za njega ima veću vrednost od detetove aktivnosti** te želi da predupredi lomljenje čaše. U sebi će misliti, „Zašto ovo dete ovako nespretno drži čašu? Zar to ne mogu da promenim“? Pa ipak, isti čovek bi podneo svaku žrtvu za svoje dete. Sanja o detetovim uspesima. Voleo bi da ga vidi kako postaje slavan i uspešan čovek. Međutim, u tom trenutku klatno se zanjihalo na autoritarnu, tiransku stranu koja mu troši energiju kroz **zaštitu beznačajnog predmeta**. Ukoliko bi neko od posluge držao čašu na isti način kao dete, otac bi se samo nasmešio; ukoliko bi neki gost slomio čašu, on bi ga spremno ubeđivao da čaša nije bitna i da se takve nezgode svima dešavaju.

Dete, međutim, uz neprestana osujećivanja, mora primetiti da jedino njega smatraju nepouzdanim. Tako **zaključuje da je inferiorno** i da vredi manje od predmeta koje mu zabranjuju da dotakne.

I druge faktore takođe treba uzeti u razmatranje. Ukoliko dete treba da razvije svoj

unutrašnji život, ne samo da mu mora biti dopušteno da dodiruje različite predmete i da njima rukuje već to mora činiti na **razuman i dosledan način**. Za razvoj ličnosti to je od najveće važnosti. Odrasla osoba više ne obraća nikakvu svesnu pažnju na niz postupaka koji su mu postali deo svakodnevice. Kada ujutru ustane, po navici obavlja ono što mora i čini to kao da su u pitanju najjednostavnije stvari na svetu. Redosled onoga što čini gotovo je automatski, poput disanja i srčanih otkucaja.

Dete, međutim, **još uvek nije utvrdilo svoje navike**, a ne dopušta mu se da trasira dosledan tok aktivnosti. Odrasli će **prekinuti dete** koje se zaigralo ako smatra da je došlo vreme za šetnju. Obući će ga i izvesti napolje. Ili će majčina prijateljica navratiti baš u trenutku dok dete obavlja neki zadatak kao što je punjenje kofice kamenčićima. Dete će odmah biti prekinuto da bi se pozdravilo sa gošćom. Odrasli **stalno prekidaju dete** i upadaju u njegovo okruženje. Ova moćna bića upravljaju detetovim životom ne vodeći računa o onome što dete misli. Ovakvo neuvažavanje dovodi dete do zaključka da njegove aktivnosti nemaju nikakvu vrednost. Sa druge strane, kada se odrasli obraća drugom odraslom u prisustvu deteta, makar to bila i posluha, on ga ne prekida rečima, „ako dozvoliš“ ili „ako možeš“. Dete postepeno dolazi do zaključka **da se razlikuje od ostatka sveta**, da je manje vredno i da je u najgorem položaju.

Već je pomenuto da je za detetov razvoj od najveće važnosti redosled aktivnosti koji se sprovodi po utvrđenom planu. U jednom trenutku odrasli će detetu objasniti da je odgovorno za vlastite postupke. Takva odgovornost zavisi od potpunog razumevanja veza koje postoje između različitih postupaka i normalnog rasuđivanja o njihovom značenju, ali dete ovde oseća jedino to da su svi njegovi postupci **krajnje nevažni**. Upravo je otac koji žali što nije uspeo da u sinu stvori osećaj odgovornosti i samokontrole onaj koji je upropastio detetov osećaj za redosled postupaka i vlastiti dignitet. Dete u sebi gaji tajno ubeđenje o inferiornosti i nesposobnosti. Odgovornost se može usvojiti tek nakon ovladavanja vlastitim postupcima i sticanja samopouzdanja.

Ubeđenje o vlastitoj nesposobnosti najviše obeshrabruje. Osoba sa invaliditetom će se ustručavati da korakne uporedo sa nekim ko je u savršeno zdrav. Običan čovek neće poželeti da uđe u ring sa profesionalnim bokserom. Osećanje nesposobnosti obeshrabruje napore čak i pre no što se stavimo na probu. Uz neprestana ponižavanja, dete postaje svesno svojih slabosti i **guši se njegova želja za delovanjem**. No, odraslog ne zadovoljava da dete prosto prestane sa aktivnostima; nastaviće da mu govori, „Ne smeš to da radiš; ne smeš ni da pokušaš“. Ako je nepristojan čak će reći, „Idiote, šta to radiš? Je l' ti jasno da to ne smeš!“ Na taj način ne samo da se dete ometa u onome čime se bavi već se i vređa.

Dete zaključuje da ono što radi nema nikakvu vrednost, te da je bespomoćno i nesposobno. Ovakvo ubeđenje vodi ka **obeshrabrenosti i snebivljivosti**. Ukoliko nas neko jači od nas ometa u onome što želimo da radimo, možemo barem pretpostaviti da će u budućnosti biti i drugih, slabijih, koji nas neće sprečavati u onome čime se bavimo. No, ukoliko odrasli ubedi dete u to da je nesposobno, nad njegovim umom navlače se oblaci i ono tone u stanje **bezzvoljnosti i straha**. Kada do toga dođe, dete razvija unutrašnju zapreku poznatu kao „kompleks inferiornosti“. Ova zapreka može se učvrstiti u njemu kao osećanje nesposobnosti i manje vrednosti u odnosu na druge; dete će se kloniti uključivanja u sukobe koje svakodnevni život donosi.

Plašljivost, oklevanje pri donošenju odluka, povlačenje pred teškoćama i kritikama, često plakanje i izgled očajnika koji prati stanje bola, posledice su kompleksa inferiornosti. S druge strane, jedna od najznačajnijih karakteristika „normalnog“ deteta je samopouzdanje i sigurnost u ono što čini.

Kada je dečak iz San Lorenca pometenom posetiocu kazao da deca mogu da borave u učionici i nešto rade bez obzira na to što učiteljice nema jer je odmor u toku, on je ispoljio ravnotežu lepo zaokružene ličnosti koja nema veze sa uobraženošću već sa **svešću o vlastitim mogućnostima**. Dečak je bio svestan da sprovodi neophodne korake i nije smatrao da time čini išta posebno.

Dečak koji je uz pomoć pokretnih slova sastavljao reči nije se ni najmanje uznemirio kada je italijanska kraljica zastala pored njega i upitala ga da sastavi reči „Živela Italija!“. Dete je prvo sakupilo sva slova u kutiju, pa kutiju vratilo na odgovarajuće mesto. Učinilo je to spokojno kao da je samo, premda se moglo očekivati da će odmah napustiti ono što je radio u čast kraljice i njenog zahteva. Međutim, nije moglo da se odrekne usvojenih radnih navika. Pre nego što bi sastavio nove reči, iskorišćena slova je morao da vrati na njihova mesta. Tek kada je to učinio, sastavio je reči „Živela Italija!“. Premda je ovaj mališan imao tek četiri godine, on je u stvari već bio mali čovek sa uspostavljenom kontrolom nad postupcima i emocijama i posedovao je osećanje sigurnosti u okruženje.

Strah

Strah je još jedan oblik devijacije kod dece koji se smatra normalnim. Smatra se da je emocionalni poremećaj duboko ukorenjen u detetu i da je prilično nezavisan od njegovog okruženja. Drugim rečima, strah, kao i stidljivost, smatra se delom dečjeg karaktera. Neka deca su toliko plašljiva da se čini kao da su okružena aurom straha. Ima, međutim, i hrabre dece, aktivne i odvažne pri susretu sa opasnošću ali koja, opet, mogu podleći tajanstvenim, nelogičnim i nesavladivim strahovima. Takvi stavovi su **produkti živih utisaka iz prošlosti**. Dete se može bojati prelaska preko ulice, može strahovati da se ispod kreveta nalaze mačke ili se plašiti izgleda kokoške. Ovi strahovi slični su fobijama odraslih koje opisuju psihijatri. Naročito su karakteristični za decu koja su zavisna od odraslih. Odrasli mogu iskoristiti detetovo neznanje da bi ga plašili nečim neodređenim kako bi ga učinili poslušnim. Ovo je jedna od najgorih odbrana koje odrasli može upotrebiti protiv deteta budući da pojačava detetov prirodni strah od mraka dražeći ga zastrašujućim predstavama.

Sve što detetu pomaže da dođe u kontakt sa realnošću, da iskusi i shvati svoje okruženje, biće od pomoći u oslobađanju od uznemirujućeg stanja straha. Jedan od prvih plodova u našim normalizujućim školama je nestajanje ovih nesvesnih strahova.

Jedna španska porodica sa četiri kćerke, najmlađu je dala u jednu od naših škola. Ona je bila jedina devojčica koja se nije plašila kada bi se tokom noći prolomila oluja. Starije sestre bi povelu u spavaću sobu roditelja kako bi tamo potražile zaštitu. Bila je prava podrška svojim starijim sestrama savladanim ovim jakim strahom. Kad god bi se uplašile mraka, one bi pohitale do mlađe sestre ne bi li smanjile uznemirenost.

„Stanje straha“ se razlikuje od straha za samoočuvanje koji se instinktivno javlja kada se suočimo sa opasnošću. Ovaj poslednji tip straha kod dece se ređe javlja nego kod odraslih, i to ne samo zbog toga što deca u suočavanju sa opasnošću imaju manje iskustva od odraslih. Čak se može reći da se deca prirodno suočavaju sa opasnostima i da to čine spremnije od odraslih. U stvari, deca se često izlažu opasnostima. Ulični mangupi kače se na kola ili kamione u pokretu, a na selu se penjaju po drveću i kotrljaju niz padine. Da bi naučili da plivaju - skočiće u more ili reku. U nebrojeno mnogo primera deca su pokazala ogromno junaštvo pri spašavanju, ili barem pokušaju spašavanja, svojih drugara. Na primer, u jednoj kalifornijskoj bolnici plamen je zahvatio deo u u kojoj su bila smeštena slepa deca. Među žrtvama je bilo i nekoliko dece sa normalnim vidom. Premda su se nalazili u drugom delu zgrade, pojurili su da pomognu slepima.

Može se postaviti pitanje o tome da li se povratak na normalno stanje odvija na uštrb ovih herojskih sklonosti. Nijedno od dece koja pohađaju naše škole nije pokazalo nikakav herojski čin, iako je bilo prilika u kojima su ispoljili neke zaista plemenite težnje. Kao po pravilu, naša deca razvijaju vrstu „**promišljenosti**“ koja im omogućava izbegavanje opasnosti. Mogu se bez problema koristiti nožem za stolom, pa čak i u kuhinji, šibicama kako bi upalili vatru ili prskalicu, mogu samostalno stajati pored duboke vode ili prelaziti prometnu ulicu. Naša deca nauče kako da kontrolišu svoje postupke i izbegavaju žurbu. Na taj način ostvaruju uzvišeniji i mnogo spokojniji život. Dakle, normalizacija se ne sastoji u tome da se neko baci u sred opasnosti, nego u sticanju promišljenosti koja mu dopušta da prepozna opasnost i da je savlada, pa otuda i da živi sa opasnošću.

Laži

Devijacije se mogu razviti u svim pravcima poput grana bujne biljke, ali uvek u krajnjoj liniji potiču iz istog dubokog korena u kojem se jedino može pronaći i tajna normalizacije. Uobičajena je greška edukatora da ove devijacije posmatraju kao odvojene, međusobno nezavisne pojave.

Jedna od najozbiljnijih mana je laganje. Laž je vrsta **ruha kojim se prikriva duša**. Čak bi se mogla uporediti sa punim garderoberom pošto ima mnogo pojavnih oblika. Postoje brojne vrste laži, a svaka laž ima vlastito značenje i značaj. Pored normalnih laži postoje i one koje su patološke. Psihijatri su se tokom poslednjeg stoleća dosta interesovali za kompulzivno laganje u slučajevima histerije. U tim slučajevima, laganje dobija takve srazmere da svaka reč postaje neistina. Pažnja je takođe bila usmerena na dečje laganje u maloletničkim sudskim parnicama i ka mogućnosti nesvesnog varanja dece koja se pojavljuju kao svedoci. Određenu uznemirenost izazvalo je saznanje da dete, na čiju se „nevinu dušu“ gledalo kao na glasnika istine, može u svojoj otvorenosti da istinu zameni onim što je u stvari neistina. Dalja istraživanja ove pojave pokazala su da su deca pokušavala da kažu istinu, a da su izgovorene laži posledica **mentalne zbrke nastale zbog preteranih emocija**.

Takve laži ili zamene za istinu, bez obzira na to da li su hronične ili se radi o izolovanim slučajevima, prilično se razlikuju od laži koje dete svesno izgovara kako bi se zaštitilo. No, osim toga, postoje i laži koje nemaju veze sa samoodbranom i koje normalna deca izgovaraju u uobičajenim životnim okolnostima. Laganje takođe može poticati iz detetove želje da ispriča nešto fantastično, a izumi ove vrste izazivaju zadovoljstvo pošto ih drugi doživljavaju kao istinu, bez obzira na to što za cilj nemaju prevaru ili ličnu dobit. To može imati umetnički vid, kao se kada glumac uživi u ulogu koju glumi. Jednom prilikom jedno dete mi je, na primer, ispričalo kako je njegova majka napravila predivan sok od povrća koji je poslužila nekim gostima. Ne samo da je sok bio zdrav nego i toliko ukusan da su gosti izjavili kako nikada u životu nisu probali nešto ukusnije. Priča je bila jako zanimljiva i puna detalja pa sam zamolila majku ovog deteta da mi da recept. Međutim, ona mi je rekla da se nikada ništa slično nije dogodilo. U pitanju je slučaj čiste izmišljotine detetove imaginacije, laž koja nije imala nikakvu dalju nameru sem da snuje priču. Ovakve laži se razlikuju od laži koje dete izgovara zbog lenjosti i nezainteresovanosti za otkrivanje istine.

Međutim, ponekad laž može biti produkt istančanog rasuđivanja. Poznavala sam jednog petogodišnjeg dečaka kojeg je majka privremeno smestila u internat. Guvernanta koja je rukovodila grupom u kojoj se ovaj dečak nalazio bila je savršeno obučena za to i imala je veoma visoko mišljenje o njemu. Nakon izvesnog vremena, dečak je počeo da se majci žali na guvernantu govoreći da je isuviše stroga. Majka je otišla do upravnika škole da se požali, ali brzo se uverila da je guvernanta privržena njenom sinu. Kada je upitala dečaka zbog čega je lagao, on je odgovorio, „Nisam smeo da kažem da je upravnik loš.“ Ne čini

se da je dečaku falilo hrabrosti da optuži upravnika već da se podredio uticaju uobičajenog pravila ponašanja. Mnogo bi moglo da se ispriča o oštroumnosti koju deca koriste kako bi se prilagodila okruženju.

Slaba i plašljiva deca, s druge strane, laži izgovaraju u trenutku, bez razmišljanja. Takve laži nisu brižljivo promišljene i pre bi se mogle opisati kao **vrsta odbrambenog refleksa**. Naivne su, improvizovane i shodno tome, prilično očigledne. Učitelji se bore protiv takvih prevara, ali zaboravljaju šta one predstavljaju. Te prevare su očita odbrana pred pretnjama odraslih. Deca koja lažu na ovakav način optužuju se da su slaba, besramna i da podbacuju jer ne postupaju onako kako bi trebalo.

Varanje je intelektualni fenomen koji se javlja u detinjstvu i koji sa zrelošću postaje organizovan. Igra tako značajnu ulogu u ljudskom društvu da se čini kao da je neizbežno, plemenito, pa čak i prelepo, poput odeće kojom pokrивamo telo. Međutim, laganje nije devijacija koja čudesno nestaje. Potrebno je mnogo više rekonstrukcije nego menjanja. **Jasne ideje, kontakt sa realnošću, sloboda duha i aktivno interesovanje** za ono što je dobro i plemenito, stvaraju okruženje koje može popraviti dušu deteta.

Društveni život je toliko prožet atmosferom lažnih konvencija da bi nastao pravi metež ukoliko bi pokušali da ga korigujemo. Nakon što napuste dečje kuće kako bi se dalje školovala, brojna deca su optuživana za drskost i neposlušnost samo zbog toga što su bila mnogo iskrenija od ostale dece i što nisu savladala neophodna prilagođavanja. Njihovi učitelji nisu prepoznali tu činjenicu. Disciplina i pravila ponašanja u običnim školama, poput onih koji vladaju u društvu, prožete su prevarama, i ti učitelji do sada nepoznatu iskrenost dece u školi doživljavaju kao faktor koji bi mogao da izazove poremećaj u vaspitanju ostalih.

Jedan od najvećih doprinosa psihoanalize istoriji ljudske duše je interpretacija podsvesnih prerusavanja. Stid odraslih, a ne detinje maštarije, sačinjavaju neveselo tkanje čovekovog života. Oni su poput krzna kojim su obrasle životinje ili perja koje prekriva ptice, koje ih ukrašava i štiti skrivene vitalne funkcije. **Kamuflaža, zatajivanje pravih osećanja**, laž je koju čovek u sebi izgrađuje kako bi mogao da živi, ili bolje reći, da preživi u svetu koji je suprotan njegovim prirodnim osećanjima. A budući da je nemoguće biti u neprestanoj borbi, duša se prilagođava svom okruženju.

Jedno od najizraženijih prerusavanja je hipokrizija sa kojom se odrasli ophode prema detetu. Odrasli **žrtvuje detetove potrebe zarad vlastitih**, ali odbija da uvidi tu činjenicu pošto je neprihvatljiva. **Ubeđuje sebe da samo upražnjava svoje prirodno pravo** i da deluje u skladu onim što je dobro za dete. Kada se dete brani, odrasli ne obraća pažnju na ono što se zaista događa već zaključuje da je dete neposlušno i da je njegovo ponašanje posledica loših sklonosti. Tanušni glas istine i pravde u odraslom čoveku sve je slabiji i naposljetku biva zamenjen lažnim uverenjem da ispravno postupa, shodno svojim pravima i obavezama, i tako dalje. Srce se stvrdnulo. Postalo je poput leda i svetluca poput kristala. O takvo srce sve se lomi. „Srce mi se u kamen pretvorilo; udarih ga i ruke izranjavih“. Dante je na izvrstan način opisao led u ponoru pakla gde mržnja pronalazi svoje boravište. Ljubav i mržnja su dva stanja duše koja bi mogla da se uporede sa vodom u njenom tečnom i čvrstom stanju. Konvencije koje se prikrivaju čovekova prava osećanja su spiritualne laži koje mu pomažu da se prilagodi organizovanim devijacijama društva, koje ljubav postepeno pretvaraju u mržnju. Ta užasna laž skrivena je u najdubljim delovima podsvesti.